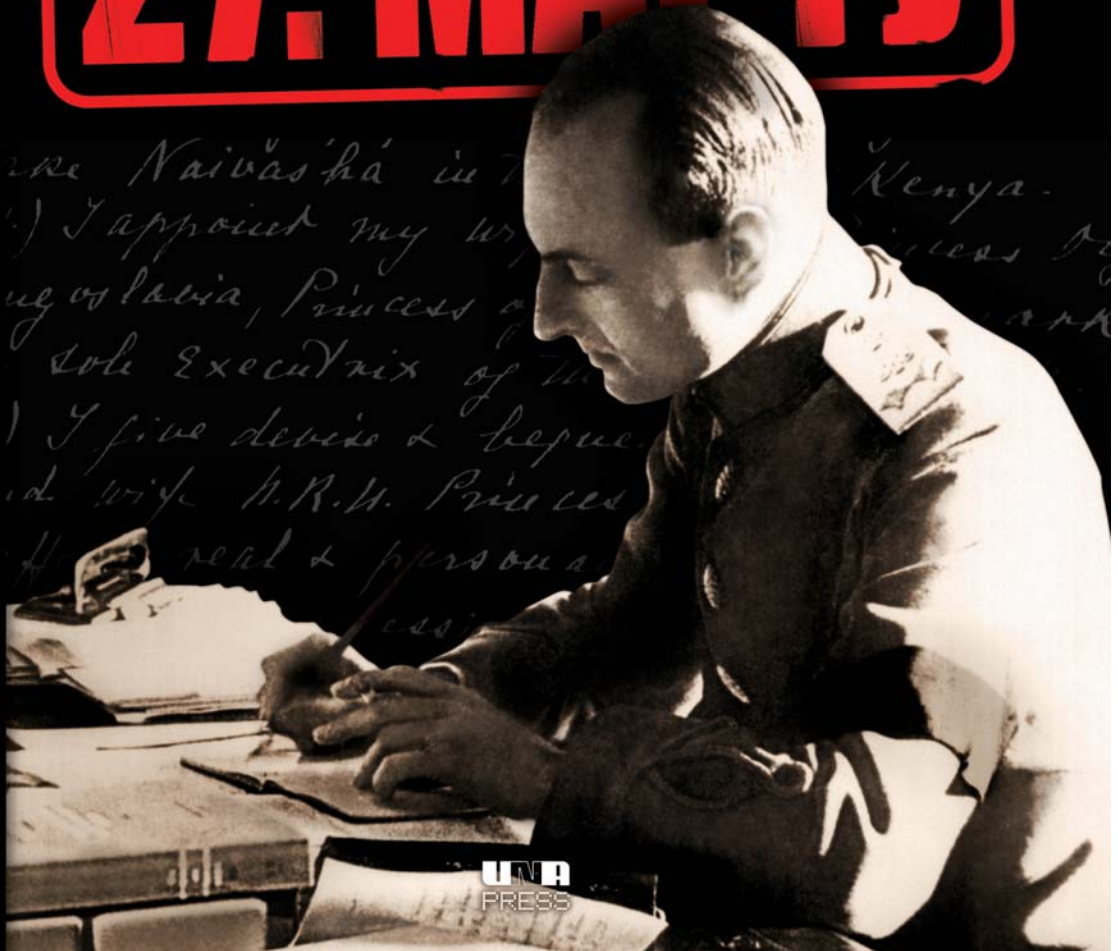

МИОДРАГ ЈАНКОВИЋ

ВЕЉКО ЛАЛИЋ

КНЕЗ ПАВЛЕ

ИСТИНА О 27. МАРТУ

UNA
PRESS

„Пејси, то је само онај твој кошмар“
(Уместо предговора)

Јутро, 14. септембар 1976. године.

У најотменијем предграђу Париза, у Неију, у Америчкој болници, у тишини, протичу последњи сати живота српског кнеза Павла Карађорђевића.

Његова супруга, кнегиња Олга, не напушта га, бди над њим.

Изненада, кнез више пута болно јаукне.

Разговорно изустити: „Не! Не, немојте их убити...“

Нежно, Олга прихвата његову руку.

Каже му: „Пејси, то је само онај твој кошмар“.

Она зна да њен муж често сања убиство краља Александра Обреновића и краљице Драге.

Тада се, увек, из сна буди ужаснут и ожалостићен.

Кнез је имао десет година, давне 1903. године.

Са стрицем, кнезом Петром, живео је у Женеви. И случајно се затекао у соби када су стигли гласници из Србије. Будућем краљу Србије, Петру I Карађорђевићу, до најмањих детаља су описали убиство краљевског пара.

На дечака је то оставило неизбрисив, страшан утисак.

И сада, у нестварној тишини Америчке болнице у Неију, Олга му тихо говори, чекајући да се пробуди.

Милује му руку.

„Пејси, мили, то сам ја“.

Он је и даље у сну, тамо далеко, у том судбоносном дану, очи у очи са починиоцима ужасног злочина.

Целог свог живота желео је да се ослободи тог мучног сновиђења, тог тегобног сна који би му долазио увек кад му се дешавало нешто посебно важно, нешто од судбинског значаја за његов живот.

Сањао је, то исто, и оне ноћи после опроштаја са краљем Александром Карађорђевићем, пред његов пут, у Марсеј, почетком октобра 1934. године.

Док је био регент, исти сан га је сувише често подсећао на страшну збиљу; у афричком прогонству дешавало се исто... Међутим, последњих година га је готово заборавио. Овај упозоравајући, кржави сан, сад му се приказује као треперави неми филм, секвенце испреплетане са онима снимљеним приликом крунисања краља Петра Првог.

Кнез је све више у свету сенки.

Понекад само уздахне. Рука му се грчи и трза.

Кнегиња ћути. Има сузу у оку.

Слути да неће успети да га пробуди.

И неће...

Њеног мужа овога пута чврсто држи у свом загрљају једина велика Олгина супарница – српска историја.

Пред крај дана, у ковчег ће га положити свештеник Милош Жегарац и млади богослов Љубомир Љуботина.

Тридесет година касније, 14. септембра 2006, у београдској Саборној цркви, српски патријарх Господин Павле, са митрополитом Јованом, са епископима и свештенослужитељима, заједно са бројним грађанима, молиће Бога да упокоји душу кнеза Павла, тамо где пребивају душе светитеља.

За праунука Војска Карађорђа окончало се изгнанство. Заувек! Некако, у истом том тренутку и Србија се, после дуге и болне ноћи, пробудила из сна у који је била утонула давне 1918. године. У Београд су, превасходном заслугом кнегиње Јелисавете (Павлове) Карађорђевић, 9. новембра, доспела неочекивано важна документа, везана за судбоносни период модерне српске историје.

Реч је о комплетној личној архиви/Збирци кнеза Павла Карађорђевића, која се чува на њујоршком Колумбија универзитету.

На укупно 16 ролни микрофилмова налази се, верно забележено, више од 12.000 до сада потпуно непознатих докумената,

недоступних нашим историчарима и нашој јавности. И то све у складу са опоручом кнеза Павла: да се – докле год буде трајала владавина комуниста – не дозволи било коме са територије бивше СФРЈ приступ његовом легату.

Свршило се и то време.

Престала је кнежева забрана.

Скинута је гвоздена завеса са наше крваво прекинуте историјске судбине.

С престижног америчког Универзитета стигле су копије свих докумената које је кнез Павле чувао у својој личној архиви.

Та, за науку изузетно вредна грађа, сада доступна у Архиву СЦГ (Архив Југославије), сасвим је извесно да ће допринети сазнавању истине о Југославији и разлозима српске трагедије након 27. марта 1941. године. Ово је књига о тој апокалипси, о том „страшном суду“ који је Србију избацио на брисан простор, где је она, како би то рекао Бела Хамваш, била препуштена „тероризму олоша“.

У Београду, 2007.

Аутори

Први део
КНЕЗ ПАВЛЕ

*„Дочекајмо време онакви
како нас оно тражи.“
Шекспир: Симбелин*

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА – ПОСЛЕДЊИ ДАНИ

1941. била је година коју је кнез Павле Карађорђевић жељно ишчекивао. Била је то последња година његовог намесништва. Петар је у септембру постајао пунолетан и ближио се дан када ће му предати земљу какву је и преузео 1934. после трагичне смрти краља Александра. Требало је издржати још само мало...

Али, била је то и година у којој ће се европски покољ разлити по глобусу. До јануара Павле је могао да се ослони макар на једну ствар: интереси Југославије још се нису супротставили британским, америчким и совјетским интересима.

Онда је у шест часова по подне 12. јануара томе дошао крај. По инструкцијама Форин офиса амбасадор Роналд Кембел обавестио је Београд да је Черчил одлучио да неутралност више није довољна.

Иста порука стигла је и из „неутралног“ Вашингтона.

Из Москве извештаји кажу да Совјети прижељкују отварање Балканског фронта. Први суседи: Немачка и Италија одавно звецкају оружјем.

И на унутрашњем плану све се распада: чак и Демократска странка одбија политику коју је водила двадесет година и напада тешко склопљен споразум с Хрватима.

Кнез Павле саставља оставку неколико месеци пре него што ће је и потписати (испред Симовићеве цеве). Проналазимо је после више од 60 година, у личној Архиви кнеза Павла, донедавно закључаној на Колумбија универзитету:

ПРОШЛО је више од шест година од када су ме трагични догађаји октобра 1934. ставили на чело ове државе, сваљујући на моја плећа тежак терет. Сумњам да се више судбоносних догађаја икад збило у

историји света у тако кратком периоду. Из свих ових тешких и опасних ситуација Југославија је изашла неповређена. Мој главни циљ увек је био да изгладим домаћа неслагања и очувам мир на границама. Чинећи то, увек сам улагао све напоре да сачувам достојанство Југославије. Мислим да се у свету, у свим земљама без изузетка, на Југославију гледа као на чврсту, здраву и независну државу. Међутим, увек сам намеравао да на овом положају останем само док сам у стању да служим својој земљи. Нажалост, дошао сам до закључка да моје даље присуство на челу државе није више у њеном најбољем интересу. Не желим да се упуштам у расправе јер мислим да за то није погодан тренутак. Могу само рећи да нисам успео – можда због својих погрешака – да надахнем поверење оних који би требало да буду моји најближи сарадници и од којих је било природно очекивати подршку. Верујем да будућност ове земље лежи у братству и разумевању између три народа (Срба, Хрвата и Словенаца) окупљених у слози око свог краља.

У двору настаје хаос, министри и саветници га убеђују да одустане од оставке. И на крају, он пристаје схватајући да нема коме да остави државу. Из Москве стижу непогрешиве информације нашег амбасадора Милана Гавриловића: напад Немачке на совјетску Русију, најкасније у јуну. Дакле, треба још мало одуговлачити и Југославија ће бити сачувана.

Сваки дан те 1941. године постаје право дипломатско бојиште. Београд тактизира, али ближи се тренутак у којем ће коначно морати да бира. Уласком војске Рајха у Румунију, касније и у Бугарску свима постаје јасно да ће се Немци и Италијани ускоро спојити у Грчкој. Југославија је у фашистичком обручу. И, коначно, из Берлина стиже ултиматум: Или с Немачком, или против ње.

ГОДИНУ дана пошто се генерал Јодл жалио „како се Хитлер према Југославији понаша као према некој примадони“ постало је јасно да нико, па ни кнез Павле, неће успети да сачува неутралност усред ратоборног Балкана.

Вођа Рајха позвао је Драгишу Цветковића и Александра Цинцар-Марковића у Салцбург, 14. фебруара. После мање анализе ситуације на Балкану, захтевао је да приступимо Тројном пакту. Наши представници нису прихватили јер је то захтевало политичку и војну сарадњу. Али, Хитлер изненада обећава: од Југославије неће тражити никакву војну сарадњу. Неће да тражи ни пролаз за трупе, нити било шта друго због

чега би Југославија морала да напусти свој статус неутралца. Силе Осовине гарантоваће територијални и политички интегритет и неће учинити ништа што би угрозило Југославију и њен национални понос. На крају, све земље наше комшије прихватиле су пакт без икаквих резерви, подсетио је Хитлер.

Разговор је трајао четири часа и Цветковићева последња реченица била је да не можемо да прихватимо пакт, саопштио је кнезу Павлу, који је позван да то и лично саопшти Хитлеру у Берхтесгадену.

Наш амбасадор Милан Гавриловић, у тајној депеши 18. фебруара, јавља да је сазнао у немачкој амбасади у Москви како су Немци доживели сусрет у Салцбургу:

”Поводом састанка председника владе и министра иностраних послова са фирером био сам изненађен држањем чланова немачке амбасаде. Они су ми говорили отворено: „Примила Југославија захтеве фирера или не, њена је судбина запечаћена. Ако прими, она још може спасти за Србију статус Словачке; ако не прими, биће потпуно уништена. Босна иде Хрватској, и тако улази у саставни део италијанског царства са статусом протектората. Словенија иде нама. Остало се дели између Мађара, Бугара и опет Италијана“.

Кнез Павле је изненада пред неодложним избором: или да прихвати пакт или да уђе у рат с Немачком. Зове Роналда Кембела, британског амбасадора у Београду, и пита за евентуалну енглеску помоћ. Није добио одговор. Кембел га, штавише, уверава како Југославија, Грчка и Турска могу саме да се супротстве Силама осовине.

Павле се окреће Италији. Шаље Стакића у Рим с питањем: „Може ли Југославија да избегне потписивање тзв. Тројног пакта?“ Мусолини предлаже нови уговор Београда и Рима. Јасно, реч је о Грчкој и Павле одбија. У свом досијеу кнез је сачувао писмо грчког премијера Метаксаса, који истиче како га је кнез-намесник дубоко дирнуо обећањем да Југославија никада неће издати „закон части и своје славне традиције“.

И СЈЕДИЊЕНЕ Државе прикључиле су се другима. Као представник велесиле која је још била у миру, амбасадор Артур Лејн саопштава у Белом двору да „земље које се не супротстављају агресији нису ни заслужиле независност“.

- Шта очекујете да учиним?! Британци не могу помоћи. Што се тиче САД, док би стигла помоћ Југославија би већ била уништена – рекао је Лејну, двапут рекавши да би волео да није жив. Али, како јавља амерички амбасадор, таман када би упао у највећи песимизам, Павле би рекао: „Увек смо високо држали своју заставу. Ако Немци нападну, несумњиво ћемо се борити“.

Кнезу је остао само Совјетски Савез. Зато је Цинцар-Марковић, 3. фебруара, послао Гавриловићу захтев да хитно утврди како Руси гледају на немачку политику на Балкану.

После састанка са замеником комесара за спољну политику Андрејом Вишинским, Гавриловић јавља да Руси, пре свега, не желе рат, али да му је Вишински неувијено рекао да ће ући у рат против Немачке уколико Британци отворе фронт на Балкану. Совјетске трупе кренуле би директно на Бугарску и мореузе. Ако, пак, Совјетски Савез не уђе у рат, а западне силе поразе Немачку, Црвена армија ће ући у Румунију и Мађарску. У сваком случају, једно је сигурно: Руси не желе да Југославија остане неутрална јер нови балкански фронт значи слабљење Немачке док Совјетска Унија остаје нетакнута.

Ниједна велесила више није желела нашу неутралност. Југословенско „швајцарисање“ било је мрско Черчилу и Рузвелту, баш колико и Хитлеру и Мусолинију. И Стаљин је био жељан рата.

И 4. марта 1941, кнез Павле тајно је отпутовао на сусрет с Хитлером у Берхтесгартен...

ПЕТ ЛОШИХ РЕШЕЊА

КАДА су немачке трупе ушле у Бугарску, Драгиша Цветковић и Михаило Константиновић, министар правде, обавестили су кнеза Павла о могућим одлукама које чекају Југославију.

1. Допустити пролаз немачким трупама било би самоубиство. Ако поставе такав захтев, сместа одбити.
2. Приступање „Тројном пакту“. Само ако се не би захтевао пролаз трупа, мада је неспојив с обавезама према Грчкој и Турској. Могло би да дође до сукоба с Енглеском и Америком.
3. Тројни уговор о ненападању. Погибељна понуда јер би све бал-

- канске државе биле препуштене Немцима и Италијанима.
4. Уговор о пријатељству и ненападању с Немачком. Као и „Тројни пакт“, с условом за гаранцију независности.
  5. Да Југославија понуди посредовање за окончање италијанско-грчког рата, што би била припрема за постизање споразума с Немачком, којим би балканске државе гарантовале да неће допустити да се њихова територија користи за рат.

Цветковић је, на крају, признао да практично нема доброг решења, па је предложио:

„...Немачки продор на југ преко Бугарске смртна је погибелъ за нас. Најкраћи и најбољи пут између Немачке и егејске обале води преко наше земље. Стога се не можемо сложити с предлогом по којем би Солун припао Немцима, јер би они нас, после добијања Солуна, полако угушили. За нас је бољи директан напад, него полагано мучење. Иако би нам крај у оба случаја био исти, смисао тог краја не би био исти. Ако нас нападну и ми пружимо отпор, наша је част спасена, а то ће нешто значити кад се овај рат заврши“.